

PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

POWIATU NOWOMIEJSKIEGO

NA LATA 2014 - 2017

Spis treści

1. Wstęp	3
1.1. Ogólna charakterystyka powiatu	
2. Cel opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	5
3. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami	5
4. Wewnętrzne i zewnętrzne regulacje prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	5
5. Inne uwarunkowania formalno-prawne opieki nad zabytkami	7
6. Cele i zadania opieki nad zabytkami w województwie warmińsko - mazurskim	12
7. Nawiązanie programu do strategii dokumentów dotyczących rozwoju przestrzenno - społeczno- gospodarczego regionu	17
8. Zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami	18
9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu nowomiejskiego	25
10. Zakres i cele powiatowego programu opieki nad zabytkami	27
11. Kierunki działań służące realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami	27
12. Metody wdrażania powiatowego programu opieki nad zabytkami	29
13. Załącznik	31

1. Wstęp

1.1. Ogólna charakterystyka powiatu

Powiat Nowomiejski położony jest w południowo – zachodniej części województwa warmińsko – mazurskiego i obejmuje miasto Nowe Miasto Lubawskie oraz cztery gminy wiejskie: Biskupiec, Grodziczno, Kurzętnik i Nowe Miasto Lubawskie, w skład których wchodzi 77 sołectw (82 miejscowości). Ze względu na bogatą przeszłość historyczną na terenie powiatu występuje wiele obiektów zabytkowych.

Powiat Nowomiejski leży w większości na historycznej Ziemi Lubawskiej – obecnie Nowomiejskiej, z którą nierozzerwalnie wiążą się jej dzieje.

W wyniku najazdu pogańskich Prusów około 1220 roku uległa spustoszeniu cała ziemia chełmińska do której należy Ziemia Lubawska.

W większości miejscowości na tych terenach było lokowane w XIII lub XIV wieku. Powstanie *Nowego Miasta Lubawskiego* datowane jest na rok **1325**, przy czym według źródeł historycznych w roku 1325 nastąpiło umocnienie i rozbudowa istniejącej już osady oraz nadanie jej praw miejskich. Przywilej lokacyjny na prawie chełmińskim *Nowe Miasto Lubawskie* otrzymało w **1353** roku.

Na obszarze *Nowego Miasta Lubawskiego* udokumentowano ślady pobytu ludzi z epoki neolitu tj. 4000-1500 p.n.e. (badaniami archeologicznymi objęto niewielki obszar południowej części miasta). W XI w. ziemie te zamieszkiwało pruskie plemię *Sasinów*, o których od połowy XII w. nie ma już żadnych wzmianek źródłowych.

Największe nasilenie akcji osadniczej przypadało na lata 1310 – 1410 i obejmowało miejscową ludność pruską, polską i niemiecką.

Na terenie całego Powiatu Nowomiejskiego zachowało się wiele zabytków, które zasługują na uwagę i ochronę.

Oprócz zabytków sakralnych – kościołów, w których znajduje się wiele bezcennych zabytków, na terenie Powiatu Nowomiejskiego znajduje się wiele zespołów dworskich np. na terenie gminy Kurzętnik: w Krzemieniewie, Kurzętniku oraz w Wawrowicach.

Z architektury średniowiecznej zachowały się oprócz kościołów ruiny gotyckiego zamku biskupiego z przełomu XIII i XIV wieku w Kurzętniku, czy dwie baszty obronne w Nowym Mieście Lubawskim.

Z budownictwa mieszkaniowego zachowała się zwarta zabudowa (znacznie przebudowana w ostatnich latach, typowa dla architektury małomiasteczkowej z końca XIX wieku i I poł. XX wieku w

Kurzężniku. Ponadto zachowały się budynki użyteczności publicznej (szkoły, leśniczówki, karczmy, budynki pocztowe), zabytki techniki i kultury materialnej: kuźnie czy młyny wodne.

W XV wieku Ziemia Lubawska została podzielona na trzy jednostki:

- ◆ Biskupi klucz lubawski z siedzibą w Lubawie,
- ◆ Wójtostwo krzyżackie z siedzibą w Bratianie,
- ◆ Klucz kapituły chełmińskiej z siedzibą w Kurzężniku.

Większość wsi na tych terenach była lokowana w I połowie XIV wieku na prawie chełmińskim.

Osadzano tu ludność pochodzenia pruskiego oraz napływającą ludność z Ziemi Chełmińskiej oraz osadników na prawie chełmińskim.

Na mocy II pokoju toruńskiego w 1466 roku Ziemia Lubawska przeszła pod panowanie królów polskich. Pokrzyżackie wójtostwo bratiańskie zmieniło się w polskie starostwo – królewszczyznę. Niektóre wsie stały się dobrami szlacheckimi. Na gruntach folwarków powstawały wsie czynszowe, tworzone przez samodzielnych chłopów (zwanych gburami) oraz szlachtę.

W 1772 roku nastąpił I rozbiór Polski, w wyniku którego ziemia lubawska została włączona do obwodu kwidzyńskiego i podporządkowana Kamerze Wojen i Domen w Kwidzynie zarządzającej prowincją Prusy Zachodnie. W 1807 roku Ziemia Lubawska weszła w skład Księstwa Warszawskiego, a 1 kwietnia 1818 roku utworzono powiat lubawski, którego władze powiatowe miały siedzibę w Nowym Mieście Lubawskim.

Ogólna ilość obiektów zabytkowych znajdujących się w ewidencji poszczególnych gmin powiatu nowomiejskiego wynosi **1688** obiektów.

W ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków znajduje się łącznie **108** obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków.

Rozmieszczenie zabytków kształtuje się następująco :

- na terenach wiejskich – 75 obiektów,
- na miasto 33
- pojedynczo 86 - grupowo z innymi obiektami 22

Powiat nowomiejski graniczy z powiatami:

- grudziądzkim, brodnickim - województwo kujawsko-pomorskie,
- działdowskim - województwo warmińsko-mazurskie.

W skład powiatu nowomiejskiego wchodzi 5 gmin (miejska: Nowe Miasto Lubawskie oraz wiejskie: Nowe Miasto Lubawskie, Biskupiec, Grodziczno, Kurzężnik).

Stolicą powiatu nowomiejskiego oraz siedzibą władz powiatowych jest Nowe Miasto Lubawskie.

2. Cel opracowania powiatowego programu opieki nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami dla powiatu nowomiejskiego na lata 2013 – 2016 ma na celu przede wszystkim poprawę i należyte utrzymanie ruchomych i nieruchomych obiektów zabytkowych stanowiących dobra kultury narodowej.

W realizacji tego założenia istotne jest aktywizowanie i włączenie do działań lokalnych środowisk samorządowych, aby w ramach budowy nowoczesnego społeczeństwa obywatelskiego dostrzegały potrzebę pogłębiania samoświadomości społeczeństwa w oparciu o fundamenty miejscowych tradycji kulturowych. Lokalna tradycja jest jednym z głównych sposobów włączania przeszłości i jej treści kulturowych do aktualnej świadomości społecznej. Wszelkie zachowane pamiątki, zabytki archeologiczne, zabytki architektury i budownictwa, historie rodzin, ludzi, to cenne dziedzictwo kulturowe. Opieka nad dziedzictwem narodowym powinno leżeć u podstaw budowania społeczeństwa świadomego swej przeszłości, jednocześnie potrafiącego świadomie korzystać z dóbr tegoż dziedzictwa (np. udostępnianie dla celów naukowych, dydaktycznych czy wychowawczych).

3. Podstawa prawna opracowania powiatowego programu ochrony nad zabytkami

Program opieki nad zabytkami powiatu nowomiejskiego na lata 2013 - 2016, został opracowany w celu zrealizowania wymogu prawnego określonego w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 Nr 162 poz. 1568 z póź. zm.). Zgodnie z art. 87 ust. 1 cytowanej wyżej ustawy Zarząd Powiatu sporządza na okres 4 lat powiatowy program opieki nad zabytkami, który po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków przyjmuje Rada Powiatu. Przedstawiony poniżej Program został zredagowany w oparciu o wytyczne sformułowane przez Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4. Wewnętrzne i zewnętrzne regulacje prawne ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

4.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej

Ochrona zabytków, dawnych materialnych i niematerialnych dóbr kultury jest obowiązkiem konstytucyjnym Państwa. W myśl art. 5 Konstytucji RP „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego (...). Istotnym elementem tego dziedzictwa są zabytki, które w swych niematerialnych wartościach są dobrem wspólnym. Art. 82 Konstytucji wskazuje, iż „obowiązkiem Obywatela (...) jest troska o dobro wspólne”, a z kolei art. 6 Konstytucji stanowi, że „...Rzeczpospolita Polska, stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury (...)”.

4.2. Ustawy:

1. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (j. t. Dz. U. z 2006 r. Nr 97, poz. 673 z późn. zm.).
2. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (j. t. Dz. U. z 2001 Nr 13, poz. 123).
3. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - prawo budowlane (tekst jednolity Dz. U. z 2006 r. Nr 156, poz. 1118 z późn. zm.).
4. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (Dz. U. z 1997 r. Nr 5, poz. 24 z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 1993, Nr 85, poz. 539 z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (j.t. Dz. U. z 2004 r. Nr 261, poz. 2603).
7. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 1998 r. Nr 91, poz. 578, j. t. Dz. U. 2001 r. Nr 142, poz. 1592 z późn. zm.).
8. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2001 r. Nr 62, poz. 627 z późn. zm.)
9. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2003 r. Nr 80, poz. 717 z późn. zm.).
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873 z późn. zm.).
11. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568, z późn. zm.).
12. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2004 r. Nr 92, poz. 880).

4.3. Rozporządzenia:

1. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259).
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 r. Nr 71, poz. 650).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz. U. 2004 r. Nr 84, poz. 789).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki "Za opiekę nad zabytkami" (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1305).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace

konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2005 r. Nr 112, poz. 940).

8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 27 lipca 2011 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich, robót budowlanych, badań konserwatorskich, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków oraz badań archeologicznych (Dz. U. z 2011 r. Nr 165, poz. 987).

4.4. Zewnętrzne regulacje prawne:

1. Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. z 1996 r. Nr 120, poz. 564).
2. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).

5. Inne uwarunkowania formalno-prawne opieki nad zabytkami

5.1. Krajowa polityka w dziedzinie opieki nad zabytkami.

Konstytucyjnym obowiązkiem państwa (art. 5 i 6 Konstytucji RP) jest ochrona dziedzictwa kulturowego. Zabytki i ich wartości niematerialne są dobrem wspólnym, a dbałość o nie zakłada art. 82 Konstytucji RP.

W ramach opracowywania długookresowej wizji rozwoju społeczno – gospodarczego państwa przyjęty został przez Radę Ministrów w dniu 21 września 2004 r. dokument „Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2013”, który uzupełniono w 2005 r. i opublikowano pod nazwą „Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020”. Strategia zawiera analizę stanu kultury w Polsce, przedstawia założenia i cele aktualnej polityki kulturalnej państwa, uwzględniającej starania na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów. W strategii wyodrębniono pięć strategicznych obszarów kultury dla których sformułowano Narodowe Programy Kultury, będące podstawą do wdrażania strategii. Problematyka ochrony i opieki nad zabytkami jest zawarta w Narodowym Programie Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Narodowego”.

5.2. Narodowa polityka rozwoju kultury na lata 2004 – 2013

Dokumentem służącym wdrożeniu Narodowej Strategii Rozwoju Kultury w sferze materialnej spuścizny kulturowej Polski jest Narodowy Program Kultury- *Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego*.

Dokument ten wytycza strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

1. przygotowanie skutecznego systemu prawno - finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami
2. podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa

3. poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej
4. ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie
5. intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

W programie zostały przyjęte następujące priorytety:

Priorytet 1. Aktywne zarządzanie zasobem stanowiącym materialne dziedzictwo kulturowe.

Realizowane działania mają na celu materialną poprawę stanu zabytków, ich adaptację i rewitalizację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców, turystów i inwestorów. Realizacja działań pozwoli na zwiększenie atrakcyjności regionów, a także wykorzystania przez nie potencjału związanego z posiadanym dziedzictwem kulturowym.

Wymieniono m.in. działanie 1.2. jako kompleksową rewaloryzację zabytków i ich adaptację na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne oraz działanie 1.3. – zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości .

Programy:

1. „Polskie regiony w europejskiej przestrzeni kulturowej”

Głównym celem programu jest przygotowanie potencjalnych wnioskodawców do opracowania kompleksowych projektów do współfinansowania ze środków funduszy strukturalnych.

2. Program Promesa Ministra Kultury

Beneficjenci mogą ubiegać się o dofinansowanie wkładu własnego do projektów realizowanych w ramach funduszy strukturalnych i innych funduszy europejskich na realizację inwestycji służących m. in. ochronie polskiego dziedzictwa narodowego oraz działań na zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki i przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych produktów turystycznych .

Priorytet 2. Edukacja i administracja na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego.

Działanie jest realizowane dzięki podnoszeniu wykształcenia kadr zatrudnionych w sferze ochrony dziedzictwa kulturowego, działania mające na celu podnoszenie zainteresowania społeczeństwa problematyką ochrony zabytków poprzez m. in. ochronę, dokumentację, popularyzację dziedzictwa kultury ludowej oraz aktywizację społeczności wiejskich np. poprzez „Program- ginące zawody „

5.3. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Podstawą prawną ochrony zabytków w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U., nr 162, poz. 1568 z 2003 r. z późn. zm.), która reguluje zasady ochrony i opieki nad zabytkami, definiuje pojęcie zabytku, określa: formy ochrony, kompetencje organów ochrony zabytków (w tym administracji rządowej i samorządowej), formy finansowania opieki nad zabytkami, ich ewidencjonowania itd.

5.3.1. Zabytek, w myśl ustawy, to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakłada na organy administracji publicznej obowiązek:

- zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowania i utrzymania
- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków
- udaremniania niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków
- przeciwdziałania kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę
- kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków
- uwzględniania zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska
- opieki nad zabytkiem sprawowanej przez jego właściciela lub posiadacza polegającej w szczególności, na zapewnieniu warunków dla:
  - naukowego badania i dokumentowania zabytku
  - zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ponadto ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony.

W myśl tejże ustawy, bez względu na stan zachowania, ochronie i opiece podlegają:

5.3.2. Zabytki nieruchome:

- a) krajobrazy kulturowe
- b) układy urbanistyczne
- c) dzieła architektury i budownictwa

- d) dzieła budownictwa obronnego
- e) obiekty techniki, a zwłaszcza kopalnie, huty, elektrownie i inne zakłady przemysłowe
- f) cmentarze
- g) parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni.
- h) miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

5.3.3. Zabytki ruchome:

- a) dzieła sztuki plastycznej, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej; kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje
- b) numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery
- c) wytwory techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego
- d) materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 85, poz. 539, z późn. zm.)
- e) instrumenty muzyczne
- f) wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne
- g) przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

5.3.4. Zabytki archeologiczne:

- a) pozostałości terenowe pradziejowego i historycznego osadnictwa
- b) cmentarzyska
- c) kurhany
- d) relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

5.4. Formy i zakres ochrony zabytków nieruchomych

5.4.1. Wpis do rejestru zabytków.

Do rejestru zabytków wpisuje się „zabytek nieruchomy” (w tym archeologiczny) na podstawie decyzji wydanej przez właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku.

Rejestr zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków (art. 8 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W naszym województwie jest nim

Warmińsko-Mazurski Wojewódzki Konserwator Zabytków, który kieruje Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Olsztynie oraz delegaturami w Elblągu i Ełku.

Rejestr zabytków nieruchomych - księga rejestru A, zabytków archeologicznych - księga rejestru C. Rejestr zabytków ruchomych – księga rejestru B

5.4.2. Ewidencja zabytków

Ewidencję zabytków stanowią zarówno zabytki wpisane, jak i nie wpisane do rejestru zabytków.

Ewidencję zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków w formie kart ewidencyjnych, zaś ewidencję z terenu gmin prowadzi wójt (burmistrz, prezydent miasta) w formie zbioru kart adresowych zabytków, objętych wojewódzką ewidencją zabytków.

Obiekty zabytkowe nieruchome wpisane do rejestru oraz inne zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków, a także parki kulturowe uwzględnia się w ustaleniach miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

Ewidencja zabytków jest podstawą dla sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. Rozpoznanie zasobów, stanu zachowania obiektów zabytków pozwala na wskazanie zagrożeń oraz sposobów reagowania w celu ochrony i powstrzymania degradacji zewidencjonowanych zabytków oraz ich otoczenia.

5.4.3. Pomnik historii

Za pomnik historii uznaje się zabytek o znaczeniu ponadregionalnym, dużych wartościach historycznych, naukowych i artystycznych, posiadający znaczenie dla dziedzictwa kulturowego Polski. Zabytek uznany za pomnik historii w drodze rozporządzenia Prezydenta RP, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

5.4.4. Park kulturowy

Park kulturowy tworzy gmina na podstawie uchwały rady gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Park ten tworzy się w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

5.4.5. Lista Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO

Lista UNESCO została ogłoszona po raz pierwszy w 1978 r. Wcześniej ONZ podjęła rezolucję w sprawie uruchomienia międzynarodowego systemu ochrony światowej spuścizny kulturalnej i naturalnej. Przyjęta wówczas „Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”, zdefiniowała pojęcie dziedzictwa kulturalnego. Obejmuje ono :

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów mające wyjątkową wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- zespoły budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swoją architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- miejsca zabytkowe; dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego nie występuje żaden obiekt wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO.

5.5. Regulacje regionalne (województkie)

Podstawowe opracowania strategiczne i planistyczne dla województwa :

- **Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa warmińsko - mazurskiego do roku 2020** .

Dokument powstał w 2005 r. i jako jeden z celów operacyjnych zakłada wzrost potencjału turystycznego;

- **Strategia rozwoju kultury województwa warmińsko-mazurskiego do 2015 roku**

Dokument ten stanowi rozwinięcie jednego ze strategicznych celów regionu, który brzmi „ Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego „,

- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko-mazurskiego** . Dokument opracowano w 2002 r. zawiera szereg zasad jakimi należy się kierować kształtując współcześnie przestrzeń i krajobraz regionu.

- **Regionalny program operacyjny Warmia i Mazury na lata 2007-2013**. Dokument przyjęty przez Zarząd Województwa w styczniu 2007 r. umożliwiający określający finansowanie zewnętrzne osi priorytetowych .

- **Program opieki nad zabytkami województwa warmińsko-mazurskiego na lata 2012-2015**

6. Cele i zadania programu opieki nad zabytkami w województwie warmińsko-mazurskim

1. Zespolenie i koordynacja form i metod ochrony dziedzictwa kulturowego poprzez:
  - 1/ realizację powszechnych tendencji europejskich i światowych do rozszerzania pola ochrony na całe dziedzictwo kulturowe obejmujące dobra kultury i natury
  - 2/ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania województwa
  - 3/ uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków (w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego) łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej w planach rozwoju województwa

- 4/ uwzględnianie - w planach zagospodarowania przestrzennego - ochrony środowiska naturalnego powiązanego przestrzennie z założeniami urbanistycznym i ruralistycznymi, zespołami architektonicznymi oraz archeologicznym dziedzictwem kulturowym
- 5/ wspieranie procesu opracowywania gminnych i powiatowych programów opieki nad zabytkami jako ważnego instrumentu kształtowania lokalnych strategii rozwoju
- 6/ wykorzystywanie nowej formy ochrony zabytków, jaką stanowi park kulturowy
  - opracowanie programu tworzenia parków kulturowych w województwie, wskazanie priorytetów, identyfikacja zagrożeń w celu powstrzymania degradacji, zachowania i ochrony terenów o wyjątkowych wartościach historyczno-kulturowych, krajobrazowych i przyrodniczych
  - współdziałanie w zakresie przygotowywania i dofinansowania opracowań studialnych i projektowych zmierzających do utworzenia parków kulturowych
  - promowanie działań zmierzających do tworzenia parków kulturowych jako skutecznej formy zintegrowanej ochrony cennych obszarów kulturowych województwa warmińsko – mazurskiego
- 7/ uwzględnianie w studiach oraz planach zagospodarowania przestrzennego województwa – problematyki form zabudowy tradycyjnej oraz egzekwowanie form regionalnych w nowych budynkach do lokalnych form i materiałów
- 8/ wypracowanie programu wspomagania finansowego długofalowych działań na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków regionu
- 9/ dążenie do zwiększenia zaangażowania sektora prywatnego w rewaloryzację obiektów zabytkowych
- 10/ wspieranie programów ochrony zabytków uwzględniających finansowanie z funduszy Wspólnoty Europejskiej
- 11/ budowa społeczeństwa obywatelskiego poprzez aktywizację i wspieranie działań organizacji pozarządowych w realizacji zadań związanych z ochroną zabytków, wspieranie inicjatyw lokalnych zmierzających do tworzenia niewielkich skansenów lub izb pamięci w zabytkowych obiektach.

6.2. Opieka nad zabytkami nieruchomymi w woj. warmińsko-mazurskim

- 1/ wspieranie polityki konserwatorskiej dotyczącej m.in.: postępowania zgodnie z obowiązującymi standardami i zasadami konserwatorskimi, wykonania kompleksowych dokumentacji obiektów zabytkowych poddawanych pracom konserwatorskim czy też rewaloryzacyjnym
- 2/ inicjowanie ,wspieranie i popularyzacja działań zmierzających do wyszukiwania nowych właścicieli lub dzierżawców dla obiektów zabytkowych wymagających zainwestowania
- 3/ dofinansowywanie wybranych prac badawczo-dokumentacyjnych związanych z najważniejszymi obiektami zabytkowymi wprowadzenie wojewódzkich grantów badawczych
- 4/ dofinansowywanie prac konserwatorskich przy zabytkach zgodnie z priorytetami określonymi w programie
- 5/ wdrożenie i realizacja programów opieki nad zabytkami o szczególnym znaczeniu dla tożsamości kulturowej województwa
  - Program ochrony gotyckiej architektury ceglanej
  - Program ochrony i odnowy centrów historycznych miast oraz zespołów urbanistycznych

powstałych w XIX i XX w.

- Program ochrony dziedzictwa wiejskiego
- Program ochrony i odnowy architektury użyteczności publicznej
- Program ochrony architektury przemysłowej i zabytków techniki
- Program ochrony zabytkowych zespołów dworsko – parkowych
- Program ochrony alei przydrożnych
- Program ochrony sanktuariów pielgrzymkowych
- Program ochrony architektury sakralnej XIX i XX w.
- Program ochrony kapliczek i krzyży przydrożnych

6.3. Rodzaje zabytków najczęściej występujących w regionie warmińsko-mazurskim:

6.3.1. Zabytki ruchome

Zabytek ruchomy to „rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych będących dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki lub zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną artystyczną lub naukową” (art. 3 pkt. 1 i 3 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki ruchome dzielimy na:

1) zabytki ruchome w zbiorach muzealnych:

W województwie warmińsko-mazurskim funkcjonuje 20 muzeów i oddziałów muzealnych podległych samorządom terytorialnym, a także niespełna 70 muzeów i placówek o charakterze muzealnym prywatnych, społecznych, należących do instytucji, zakładów, szkół i kościołów.

Zabytki ruchome, znajdujące się w tych obiektach, to najczęściej zbiory archeologiczne, historyczne, etnograficzne, przyrodnicze, artystyczne i numizmatyczne. W muzeach samorządowych ma miejsce także działalność wystawiennicza, naukowa, wydawnicza oraz edukacyjna i popularyzatorska.

2) zabytki ruchome w archiwach i bibliotekach

Ważnym dobrem kultury są materiały biblioteczne (rękopisy, autografy, starodruki, książki, nuty, ryciny i oprawy) oraz archiwalia (dokumenty, akta, plany, fotografie) zgromadzone w regionalnych archiwach (Archiwum Państwowe w Olsztynie, Archiwum Państwowe w Toruniu, Archiwum Akt Dawnych Diecezji Toruńskiej w Toruniu) oraz bibliotekach (Warmińskie Seminarium Duchowne „Hosianum”, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego).

3) zabytki ruchome poza zbiorami muzealnymi, bibliotecznymi i archiwalnymi

Są to zarejestrowane i objęte ochroną, poprzez wpis do rejestru, zabytki ruchome na terenie woj. warmińsko-mazurskiego to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic.

Zaliczają się do nich sprzęty, paramenty liturgiczne, elementy wystrojów malarskich, zdobiących ściany świątyń, a także gotyckie tryptyki, krucyfiksy, sprzęty liturgiczne, nieliczne gotyckie ołtarze, rzeźby i naczynia.

6.3.2. Zabytki nieruchome.

Zabytek nieruchomy to „nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową" (art. 3 pkt. 1 i 2 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Zabytki nieruchome dzielimy na:

6.3.2.1. Zespoły urbanistyczne, obejmujące zabudowę architektoniczno – urbanistyczną miast. Obecnie na terenie woj. warmińsko – mazurskiego znajduje się 49 miast i 9 historycznych ośrodków miejskich, funkcjonujących na prawach gminy miejskiej.

Według kryterium czasu lokacji, miasta woj. warmińsko – mazurskiego dzieli się na trzy grupy:

- 1) miasta zakładane w średniowieczu, tj. XIII w. – XV w.
- 2) miasta nowożytne, XVI w. – XVIII w.
- 3) ośrodki miejskie powstałe w 2-giej połowie XX w.

6.3.2.2. Zespoły ruralistyczne, są to formy przestrzennego ukształtowania krajobrazu wiejskiego. W województwie warmińsko – mazurskim zapoczątkowane zostały w okresie planowej i systematycznej akcji kolonizacyjnej, prowadzonej początkowo przez państwo krzyżackie, później pruskie.

6.3.2.3. Dzieła architektury i budownictwa:

1. Obiekty sakralne – są to murowane, wzniesione z czerwonej cegły licowej świątynie oraz drewniane kościoły i synagogi..

2. Zespoły dworsko – parkowe – budowa tych obiektów zastała zapoczątkowana w XII w. przez wielką własność ziemską w Prusach.

3. Obiekty użyteczności publicznej

Wśród obiektów użyteczności publicznej należy uwzględnić następujące kategorie:
ratusze, budynki administracji miejskiej, starostwa, rejencje; budynki poczty; budynki sądu;

szkoły różnych szczebli; zespoły szpitali, hospicjów i domów opieki; budynki banków; budynki hoteli, zajazdów, schronisk; budynki hal targowych i wystawowych; remizy strażackie; kina i teatry; dworce i infrastruktura kolejowa; inne.

4. Architektura obronna:

założenia średniowieczne - są to średniowieczne zamki obronne oraz systemy fortyfikacyjne;

założenia nowożytne - to nowożytne obiekty architektury militarnej, powstałe w okresie XVIII – XIX wieku.

5. Obiekty przemysłowe

Zaliczamy do nich budowle powstałe na przełomie XIX i XX wieku na terenie miast naszego województwa, jako obiekty związane z funkcjonowaniem rodzimego przemysłu komunalnego. Były to takie obiekty jak: gazownie, rzeźnie, zabudowania wodociągów i kanalizacji. W późniejszym okresie budowane były to: młyny, gorzelnie, spichlerze, browary, cegielnie, tartaki mleczarnie itp. Do tej grupy obiektów należą także kanały i urządzenia hydrotechniczne: jazy, śluzy i tzw. kanały robocze.

6. Cmentarze

Cmentarze zostały podzielone na wyznaniowe i wojenne. Do 1-szej grupy zaliczają się cmentarze rzymskokatolickie, ewangelickie, żydowskie. Odrębną grupę stanowią cmentarze wojenne, pochodzące z okresu I i II wojny światowej oraz nieliczne pojedyncze mogiły.

7. Zespoły zieleni

Do zabytkowych zespołów zieleni zalicza się dworskie i pałacowe parki oraz zespoły zieleni komponowanej (przydrożne aleje i parki miejskie).

8. Miejsca historyczne

Są to miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne oraz działalność wybitnych ludzi. Do takich miejsc należą, n. p. pola słynnych bitew, tereny dawnych obozów jenieckich i koncentracyjnych.

6.3.3. Zasoby archeologiczne:

Zabytek archeologiczny to, zgodnie z treścią Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 3 pkt. 4), „zabytek nieruchomy będący powierzchnią, podziemną lub podwodną

pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem".

Stanowiska archeologiczne dzielą się na:

- stanowiska płaskie (cmentarzyska, osady, obozowiska)
- stanowiska o własnej formie terenowej (grodziska, strażnice, wały, kurhany, kopce).
- nawarstwienia kulturowe w obrębie starych miast - na terenie województwa warmińsko-mazurskiego zostały wpisane do rejestru zabytków nawarstwienia z 30 historycznych miast
- stanowiska nawodne i podwodne.

6.3.4. Niematerialne dziedzictwo kulturowe

Konwencja UNESCO z 2003 roku o ochronie niematerialnego dziedzictwa kulturowego to zasadniczy akt prawa międzynarodowego, będący podstawą budowy systemu ochrony dziedzictwa niematerialnego w naszym kraju. Od 16 sierpnia 2011 roku Konwencja ta stanowi źródło powszechnie obowiązującego prawa w Rzeczypospolitej Polskiej.

Zjawiska dziedzictwa niematerialnego dotyczą tradycji, przekazów ustnych (język jako nośnik), sztuk, widowisk, spektakli, zwyczajów, rytuałów, misterii, obrzędów religijnych oraz rzemiosła tradycyjnego.

7. Nawiązanie programu do strategicznych dokumentów dotyczących rozwoju przestrzenno-społeczno-gospodarczego regionu

Powiatowy program opieki nad zabytkami jest spójny lub zgodny m. in. z :

- **RPO Warmia i Mazury 2007- 2013** - osie priorytetowe m. in. :
  - rozwój, restrukturyzacja i rewitalizacja miast
  - środowisko przyrodnicze
  - turystyka
  - infrastruktura społeczna
  - infrastruktura transportowa, regionalna i lokalna
  - infrastruktura społeczeństwa informatyczna.

- **Strategia Rozwoju Kultury w Województwie Warmińsko-Mazurskim do roku 2015.**

Dokument stanowi rozwinięcie celu strategicznego –**Bogactwo dziedzictwa i kultury regionu istotnym czynnikiem rozwoju społeczno-gospodarczego**, określonego jako jeden z ośmiu priorytetów obszarów Strategii rozwoju kultury w województwie trzy główne obszary dla których określone zostały cele szczegółowe . **Zgodność** przejawia się w

Obszarze : **Ochrona dziedzictwa kulturowego.**

Cel : **Prawidłowe warunki ochrony dziedzictwa regionalnego.**

- **Strategia Rozwoju Społeczno- Gospodarczego województwa warmińsko –mazurskiego do roku 2020.** Dokument stanowi rozwinięcie celu strategicznego –**Konkurencyjna gospodarka i otwarte społeczeństwo**, określonego jako jeden z trzech priorytetowych obszarów Strategii Rozwoju.
Zgodność przejawia się w celu : **Wzrost konkurencyjności gospodarki i Wzrost aktywności społecznej .**
- **Strategia Rozwoju Turystyki w Województwie Warmińsko-Mazurskim.**
Dokument stanowi rozwinięcie celu strategicznego – **Maksymalne i dynamiczne wykorzystanie predyspozycji turystycznych regionu**, określonego jako jeden z dwóch priorytetowych celów Strategii rozwoju turystyki w województwie warmińsko –mazurskim.
Zgodność przejawia się w celu: **Maksymalne i dynamiczne wykorzystanie predyspozycji turystycznych regionu.**
- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa warmińsko - mazurskiego.**
Dokument wypracowuje szereg zasad jakimi należy się kierować kształtując wspólnie przestrzeń i krajobraz kulturowy regionu .
Zgodność przejawia się na respektowaniu tych zasad ,a w szczególności:
  - na ochronie dziedzictw kulturowego i historycznego jako filaru turystyki
  - otoczeniu opieką obiektów zabytkowych ,w tym obiektów decydujących o odrębności regionalnej
  - przywrócenie zespołom staromiejskim ich historycznego charakteru
  - zachowanie zabytkowych założeń pałacowych, dworskich i parkowych.

8. Zadania i kompetencje organów samorządu powiatowego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Szczegółowy zakres zadań i kompetencji organów samorządu powiatowego w odniesieniu do problematyki ochrony dóbr kultury został uregulowany przede wszystkim w dwóch ustawach: w ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym i w ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Artykuł 4 ust. 1 ustawy o samorządzie powiatowym zawiera generalną zasadę stwierdzającą, że powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponad gminnym. Ustawodawca wymienia wśród 22 kategorii zadań publicznych powiatu kulturę i ochronę dóbr kultury. Katalog ten ma charakter zamknięty, rozszerzyć go może jedynie przepis ustawy szczególnej.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w art.103 określa wyłączne kompetencje starosty w zakresie powoływania społecznych opiekunów zabytków. Na wniosek wojewódzkiego konserwatora, starosta ustanawia społecznych opiekunów zabytków lub cofa takie ustanowienie. Równocześnie starosta prowadzi listę społecznych opiekunów zabytków.

Osobie fizycznej pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków starosta wydaje legitymację społecznego opiekuna zabytków, natomiast osobie prawnej lub innej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, pełniącej funkcję społecznego opiekuna zabytków, starosta wydaje zaświadczenie, które zawiera informację o nadaniu uprawnień opiekuna. Na mocy art. 12 ustawy starosta, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, może umieszczać na zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru znak informujący o tym, iż zabytek ten podlega ochronie.

Zgodnie z art. 50 ust. 3 ustawy w przypadku wystąpienia zagrożenia dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, polegającego na możliwości jego zniszczenia lub uszkodzenia, starosta na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, może wydać decyzję o zabezpieczeniu tego zabytku w formie ustanowienia zajęcia go do czasu usunięcia zagrożenia. W przypadku, gdy nie jest możliwe usunięcie zagrożenia, zabytek nieruchomy może być na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków wywłaszczony przez starostę na rzecz Skarbu Państwa lub gminy właściwej ze względu na miejsce położenia tego zabytku, w trybie i na zasadach przewidzianych w przepisach o gospodarce nieruchomościami

Ustawodawca w art. 81 ustawy O ochronie zabytków dopuszcza możliwość udzielenia dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący powiatu, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane zgodnie z art. 77 może obejmować nakłady konieczne na:

- 1/ sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich
- 2/ przeprowadzenie badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych
- 3/ wykonanie dokumentacji konserwatorskiej
- 4/ opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich
- 5/ wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego
6. sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz
- 7/ zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku
- 8/ stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku
- 9/ odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki
- 10/ odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności

- 11/ odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych
- 12/ modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności
- 13/ wykonanie izolacji przeciwwilgociowej
- 14/ uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych
- 15/ działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu
- 16/ zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15
- 17/ zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

W ustawie z dnia 7 lipca 1994 Prawo Budowlane (Dz. U. z 2010, poz.1623 ze zm.) następujące artykuły regulują przedmiotową kwestię ochrony zabytków:

- wg art. 5 ust. 1 pkt. 7 oraz ust. 2 – obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymać w należyтым stanie technicznym i estetycznym,
- wg art. 39 ust. 3 – w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- wg art. 30 ust. 2 – do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, pozwolenia, uzgodnienia czy opinie wymagane odrębnymi przepisami np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Ponadto w kwestii rozpoczęcia prac budowlanych należy uzyskać pozwolenie budowlane, a które podlegają zgłoszeniu organowi budowlanemu określają szczegółowo kolejno art. 29, 29a, 30, 31 ustawy cytowanej- Prawo budowlane.

Główną zasadą konserwatorską podczas planowania remontu obiektu zabytkowego jest wykonanie go przy użyciu materiałów historycznie uzasadnionych, z maksymalnym zachowaniem substancji zabytkowej i minimalną w nią ingerencją, tzn. stosować zasadę kontynuacji materiałów i technologii, charakterystycznych dla okresu powstania obiektu wynikających np. z badań archiwalnych.

8.1. Regulacje wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Podstawowe opracowania strategiczne i planistyczne powiatu nowomiejskiego :

1) Gmina Biskupiec

- Plan Rozwojowy Miejscowości Bielice 2005 – 2015
- Plan Rozwojowy Miejscowości Biskupiec 2005 – 2015

- Plan Rozwojowy Miejscowości Krotoszyny 2006 – 2015
- Plan Rozwojowy Miejscowości Lipinki 2005 – 2015
- Plan Rozwojowy Miejscowości Łąkorz 2005 – 2015
- Plan Rozwojowy Miejscowości Szwarcenowo 2005 – 2015
- Plan Gospodarki Odpadami
- Plan Ochrony Środowiska
- „Ewaluacja Planu Rozwoju Lokalnego Gminy Biskupiec na lata 2004 – 2006 oraz 2007 – 2013”
Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy Biskupiec

2) Gmina Grodziczno

- Plan Odnowy Miejscowości Nowe Grodziczno na lata 2009 - 2015
- Plan Odnowy Miejscowości Mroczno na lata 2010-2016
- Plan Odnowy Miejscowości Boleszyn na lata 2010-2016
- Plan Odnowy Miejscowości Trzciny w Gminie Grodziczno na lata 2007-2013
- Plan Odnowy Miejscowości Ostaszewo na lata 2011-2020
- Plan Odnowy Miejscowości Zajączkowo na lata 2010-2016
- Plan Odnowy Miejscowości Zwiniarz w Gminie Grodziczno na lata 2007-2013
- Plan Odnowy Miejscowości Lorki na lata 2010-2016
- Plan Odnowy Miejscowości Kuligi na lata 2012-2018

3) Gmina Kurzętnik

- Program Ochrony Środowiska oraz Plan Gospodarki Odpadami na lata 2004 – 2007 z perspektywą na lata 2008 – 2011
- Program Ochrony Środowiska Gminy Kurzętnik na lata 2010 – 2013
- Plan Rozwoju Lokalnego
- Wieloletni Program Inwestycyjny na lata 2007 – 2013 dla Gminy Kurzętnik; Wieloletni Program Inwestycyjny na lata 2002 – 2008 dla Gminy Kurzętnik

4) Gmina Nowe Miasto Lubawskie

- Plan rozwoju miejscowości Skarlin
- Plan rozwoju miejscowości Pacółtowo
- Plan rozwoju miejscowości Jamielnik
- Plan Odnowy Miejscowości Gwiżdżyny na lata 2011 – 2018
- Plan Odnowy Miejscowości Bratiany na lata 2010 – 2017
- Plan Odnowy Miejscowości Chrośle na lata 2009 – 2016
- Plan Odnowy Miejscowości Gryźliny na lata 2010 – 2017
- Plan Odnowy Miejscowości Mszanowo na lata 2010 – 2017
- Plan Odnowy Miejscowości Radomno na lata 2009 – 2016
- Plan Odnowy Miejscowości Lekarty na lata 2010 – 2017
- Plan Odnowy Miejscowości Tylice na lata 2009 – 2016
- Plan rozwoju lokalnego
- Program ochrony środowiska

- Wieloletni Program Inwestycyjny Gminy Nowe Miasto Lubawskie na lata 2007 - 2013

5) Gmina miejska – Nowe Miasto Lubawskie

- Plan Rozwoju Lokalnego Nowego Miasta Lubawskiego na lata 2004 – 2013
- Program Ochrony Środowiska Gminy Nowe Miasto Lubawskie na lata 2004 – 2007 z perspektywą na lata 2008 – 2011.

8.2. Ogólna charakterystyka zasobów i rozmieszczenia zabytków w powiecie

8.2.1. Zabytki wpisane do rejestru zabytków - zał. nr 1 do programu (zbiór otwarty):

1/ zabytki archeologiczne – 6 (w tym na terenie gminy Nowe Miasto Lubawskie -2, gminy Kurzętnik – 1, gminy Biskupiec – 1, gminy Grodziczno – 2),

2/ zabytki nieruchome (budynki i obiekty budowlane) – 132 (w tym na terenie miasta Nowego Miasta Lubawskiego – 36, gminy – Biskupiec – 30, gminy Grodziczno – 7, gminy Kurzętnik – 49, gminy Nowe Miasto Lubawskie - 10),

3/ zabytki ruchome (wpisane do rejestru zabytków na dzień 23.09.2013) – 3 na terenie miasta Nowego Miasta Lubawskiego, 4 na terenie gminy Grodziczno, 1 na terenie gminy Nowe Miasto Lubawskie, 1 na terenie gminy Kurzętnik.(przedmiotem ochrony to elementy wyposażenia kościołów).

Rozmieszczenie zabytków na terenie powiatu:

a) wieś - 1189

b) miasto - 399

c) pojedynczo – 6 zabytków archeologicznych oraz zabytki ruchome.

d) grupowo z innymi obiektami – zabytków nieruchomych 16 (miasto Nowe Miasto Lubawskie 4; gmina Biskupiec 7 – Sędzice 1, Biskupiec 2, Czachówki 2, Lipinki 1, Ostrowite 1; gmina Grodziczno 2– Jakubkowo 1, Montowo 1; gmina Kurzętnik 1– Kurzętnik 1; gmina Nowe Miasto Lubawskie 2– Bratian 1, Gwiżdżyny 1. Są to w większości budynki oraz zespoły zabudowy na terenie historycznych centrów miast i stanowiących przede wszystkim elementy wyposażenia kościołów.

8.2. Zabytki nie wpisane do gminnej ewidencji zabytków

W ewidencji zabytków nie wpisanych do rejestru zabytków województwa warmińsko- mazurskiego znajduje się ok. 1588 obiektów (zabytków nieruchomych).

1. zabytki nieruchome - (zbiór otwarty)

2. zabytki archeologiczne - (zbiór otwarty)

8.3.1. zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu :

- **miasto Nowe Miasto Lubawskie**

- Kościół parafialny p.w. Św. Tomasza Apostoła wraz z wyposażeniem wnętrza
- Ruiny kościoła i klasztoru oo. Franciszkanów reformatów wraz z cmentarzem przykościelnym
- Baszta Brodnicka
- Baszta Lubawska
- Gotycki mury obronne
- Kościół ewangelicki (obecnie – Kino „Harmonia”)

- **gmina Biskupiec**

- Biskupiec - Pozostałości gotyckich, obronnych murów miejskich
- Kościół w północnej części miasta pomiędzy ulicami Szkolną i Kościelną
- Kościół parafialny p.w. Św. Jana Nepomucena i Matki Boskiej Różańcowej wraz z terenem przykościelnym otoczonym murem
- Ratusz
- Czachówki - Pałac
- Dworek
- Lipinki - Kościół parafialny p.w. Św. Piotra i Pawła
- Łąkorek - Pałac
- Łąkorz - Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja
- Wiatrak holenderski
- Chałupa z otoczeniem (ob. muzeum)
- Ostrowite - Zespół pałacowo - parkowy
- Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba Apostoła
- Wardęgowo - Kaplica Niepokalanego Serca MP – Sanktuarium MB Wardęgowskiej

- **gmina Grodziczno**

- Boleszyn - Kościół parafialny p.w. Św. Marcina
- Kaplica p.w. Św. Huberta
- Grodziczno - Kościół parafialny p.w. Św. Piotra i Pawła
- Jakubkowo - Zespół pałacowo – parkowy
- Montowo - Zespół dworsko – parkowy

- **gmina Kurzętnik**

- Kurzętnik - Kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny
- Zamek biskupów chełmińskich (ruina)
- Mikołajki - Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba

- **gmina Nowe Miasto Lubawskie**

- Bratian - Młyn (z częściowo zachowanym oryginalnym wyposażeniem)
  - Zamek (fragmenty)
- Gryźliny - Kościół filialny p.w. Św. Kazimierza Królewicza
- Gwiździny - Zespół dworsko – parkowo – folwarczny
- Radomno - Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa
- Skarlin - Kościół parafialny p.w. Św. Bartłomieja
- Tylice - Kościół parafialny p.w. Św. Michała Archanioła.

8.4. Dziedzictwo przyrodnicze

Powiat nowomiejski jest obszarem o dużej różnorodności przyrodniczo- krajobrazowej i objęty różnymi formami ochrony przyrody na mocy ustawy o ochronie przyrody. Łączna powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona wynosi ogółem 36 012,96 ha (52 %) powierzchni powiatu, w tym parki krajobrazowe – 8516 ha, rezerwaty przyrody 466,86 ha, obszary chronionego krajobrazu ok. 20 000 ha, użytki ekologiczne 41,2 ha i zespoły przyrodniczo – krajobrazowe 15,1 ha.

Na terenie powiatu nowomiejskiego ustanowione zostały następujące rezerwaty przyrody:

- **Natura 2000:**

Obszary Specjalnej Ochrony (OSO):

- 1)OSO Dolina Drwęca – dolina rzeki Wel i Bałwanka wraz z przepływowym jez. Fabrycznym
- 2) OSO Przełomowa Dolina Rzeki Wel – dolina rzeki Wel w granicach Welskiego Parku Krajobrazowego
- 3) OSO Ostoja Brodnicka – teren Brodnickiego Parku Krajobrazowego
- 4) OSO Dolina Kakaju
- 5) OSO Jezioro Karaś
- 6) OSO Ostoja Radomno

- **Rezerwaty przyrody:**

- Wyspa na jez. Wielkie Partęczyny (pow. 0,38 ha, gm. Kurzętnik)
- Kociołek (pow. 7,02 ha), gm. Biskupiec
- Łabędź (pow. 13,1 ha), gm. Biskupiec
- Żurawie Bagno (pow. 5,84 ha), gm. Kurzętnik
- Rzeka Drwęca (pow. 1248 ha, gm. i miasto Nowe Miasto Lubawskie, gm. Kurzętnik
- Jezioro Karaś (pow. 234,19 ha), gm. Biskupiec
- Bagno Mostki (pow. 35,18 ha), gm. Kurzętnik
- Uroczysko Piotrowice (pow. 47, 09 ha), gm. Biskupiec
- Piekiełko nad Welem (pow. 26,19 ha), gm. Grodziczno

- **Parki Krajobrazowe:**

- 1) Brodnicki Park Krajobrazowy (ogółem 16 685 ha, w tym w powiecie 4336 ha): jez. Wielkie Partęczyny – 324 ha, jez. Łąkorek – 162 ha, jez. Głowin – 131 ha), gm. Biskupiec i

gm. Kurzętnik.

2) Welski Park Krajobrazowy (pow. 4180 ha), gm. Grodziczno

● **Obszary Chronionego Krajobrazu :**

- 1) Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Dolnej Drwęcą, gm. Nowe Miasto Lubawskie z/s w Mszanowie i miasto Nowe Miasto Lubawskie (17 472,2 ha)
- 2) Obszar Chronionego Krajobrazu Doliny Rzeki Wel, gm. Nowe Miasto Lubawskie z/s w Mszanowie i gm. Grodziczno (5 254,1 ha)
- 3) Buchnowski Obszar Chronionego Krajobrazu, gm. Grodziczno (196,5 ha)
- 4) Skarliński Obszar Chronionego Krajobrazu, gm. Nowe Miasto Lubawskie z/s/ w Mszanowie, gm. Biskupiec.

● **Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe:**

- 1) „Oz Tymawski” (13,75 ha), gm. Biskupiec
- 2) „Las Słupnicki” (1,37 ha), gm. Biskupiec
- 3) Jezioro Zwiniarz, gm. Biskupiec

● **Użytki ekologiczne:** są to głównie tereny leśne i torfowiskowe o niewielkiej powierzchni.

- 1) Łąka nad Drwęcą, gm. Kurzętnik
- 2) Nielbark, gm. Kurzętnik
- 3) Tereszowskie Łąki
- 4) Iwanki – Zgniłki, gm. Biskupiec

● **Pomniki przyrody** – 35 pomników przyrody (5 pomników posiada gmina Nowe Miasto Lubawskie, 3 - gm. Grodziczno, 1 – gm. Kurzętnik, pozostałe gm. Biskupiec).

9. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu nowomiejskiego.

Analizę **SWOT** opracowano na podstawie analiz i materiałów własnych dla 3 obszarów: zagospodarowania przestrzennego, społecznego i gospodarczego miast i gmin powiatu nowomiejskiego mających wpływ na ochronę zabytków .

Analiza SWOT – analiza **silnych** (Strengths) i **słabych** (Weaknesses) **stron** badanego podmiotu w wyodrębnionych obszarach – tzw. czynników endogenicznych (wewnętrznych) oraz zewnętrznych **szans** (Opportunites) i **zagrożeń** (Threats) –tzw. czynników egzogenicznych stanowi punkt wyjścia dla planowania strategicznego.

Tabela 1. Analiza SWOT

<u>SILNE STRONY</u>	<u>SŁABE STRONY</u>
<ul style="list-style-type: none"> • Różnorodność zabytków i miejsc o charakterze historycznym, które stanowią bogate źródło dziedzictwa kulturowego dla regionu, wzrastający poziom wiedzy i promowanie tradycji i regionalizmu,	<ul style="list-style-type: none"> • zły stan zachowania znacznej części zabytków, • brak wypracowanych programów opieki nad zabytkami w gminach z terenu powiatu, • duży koszt rewaloryzacji zabytków i brak środków finansowania dla tego rodzaju zadań,

<ul style="list-style-type: none"> • Dogodne położenie geograficzne na terenach o dużej atrakcyjności turystycznej, • Korzystne położenie komunikacyjne (drogowe), • Środowisko przyrodnicze korzystne dla prowadzenia polityki zrównoważonego rozwoju; wysoka atrakcyjność turystyczna miast i gmin powiatu, • Ogólnie dobrze rozwinięta sieć drogowa (droga krajowa nr 15 i 16, drogi wojew., drogi powiatowe i gminne), • Wysoki poziom pozyskanych funduszy unijnych na inwestycje infrastrukturalne zrealizowane i będące w trakcie realizacji, • aktywność grup kulturowych, • dobrze rozwinięta baza kształcenia zawodowego. 	<ul style="list-style-type: none"> • słaba promocja oraz edukacja dotycząca walorów środowiska kulturowego, • słaba infrastruktura turystyczna i obsługa szlaków turystycznych, • niska świadomość społeczna o prawnych zobowiązaniach właścicieli do należytego utrzymania obiektów historycznych, • brak współdziałania pomiędzy poszczególnymi jednostkami samorządu terytorialnego w promowaniu atrakcyjności kulturowej i turystycznej powiatu, • nierównomierne tempo inwestycji w sektorze prywatnym, • brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego w niektórych gminach, • brak wystarczająco wolnych terenów pod inwestycje.
--	--

SZANSE

- wzrost zainteresowania właścicieli obiektów zabytkowych ochroną i pracami konserwatorskimi,
- rozwój agroturystyki, bud. pensjonatowego
- budowa baz turystycznych w oparciu o obiekty i obszary historyczne,
- możliwość finansowania prac konserwatorskich i remontowych obiektów zabytkowych ze środków finansowych pochodzących z różnych źródeł: państwowe, samorządowe, prywatne, wyznaniowe, środki UE i inne,
- rozwój inicjatyw lokalnych i organizacji pozarządowych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- zwiększenie ilości szlaków turystycznych prowadzących przez miasta i wsie o dużej ilości zabytków,
- profesjonalna i efektywna promocja powiatu
- wykorzystanie środków z funduszy strukturalnych UE na rozwój powiatu.

ZAGROŻENIA

- pogarszający się stan techniczny zabytków spowodowany niewłaściwym użytkowaniem,
- brak środków na ochronę, zabezpieczenie i renowację zabytków,
- niewłaściwe prowadzenie prac budowlanych, konserwatorskich, niezgodnie ze sztuką i wiedzą budowlaną, nierespektowanie uzgodnień konserwatorskich,
- niedostateczne lub nieekonomiczne wykorzystanie przestrzeni,
- starzenie się i pauperyzacja społeczeństwa,
- zwiększenie migracji zewnętrznej – odpływ ludzi wykształconych, młodych,
- niespójny i niestabilny system prawny,
- niewystarczające wykorzystanie naturalnych zasobów w celach turystycznych,
- brak inwestycji przemysłowych,
- brak współdziałania wszystkich samorządów;
- brak zintegrowanego systemu informatycznego komunikacji społecznej.

Wnioski końcowe: rozwój turystyki, naturalne zasoby przyrodniczo - krajobrazowe i zabytki są jednymi z głównych atutów naszego powiatu . Ten sposób postrzegania potencjału gospodarczo-przyrodniczego jest także jednym z wyznaczników dla przyjętych celów strategicznych powiatu mający istotny wpływ na ochronę zabytków w powiecie tj.

- cel nr 3 – rozwój infrastruktury ,podniesienie jej funkcjonalności i korzyści dla mieszkańców powiatu ;

- cel nr 4 - ochrona zasobów naturalnych i wykorzystania ich dla celów rozwoju społeczno - gospodarczego z zachowaniem środowiska i dziedzictwa kulturowego.

10. Zakres i cele powiatowego programu opieki nad zabytkami

Cele wojewódzkich, powiatowych i gminnych programów opieki nad zabytkami zostały określone w Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. z 2003r. Nr 162,poz.1568 z późn. zm.). W artykule 87 wspomnianej ustawy sformułowano je ogólnie, nie różnicując celów poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego w sposób następujący:

- 1/ włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju
- 2/ uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej
- 3/ zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania
- 4/ wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego
- 5/ podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- 6/ określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków
- 7/ podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

11. Kierunki działań służące realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami

Realizacji sformułowanych wyżej celów służyć będą m.in. następujące działania:

- 1/ zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego
- 2/ szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym powiatu
- 3/ edukacja i popularyzacja wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym
- 4/ promocja regionalnego dziedzictwa kulturowego, służąca popularyzacji produktów turystyki kulturowej.
- 5/ wspieranie działań zmierzających do pozyskania środków finansowych na opiekę nad zabytkami
- 6/ opiekuńcze, restauratorskie i budowlane przy obiektach zabytkowych, co do których samorząd powiatu nowomiejskiego ma tytuł prawny, zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów, oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie.

11.1. Realizacji sformułowanych kierunków i celów służyć będą m.in. następujące działania:

- 1/ uwzględnienie wszelkich uwarunkowań z zakresu ochrony zabytków w aktach prawa lokalnego dot. to min. miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego miast i gmin, lokalnych programów rewitalizacji i strategii, oraz innych dokumentów planistycznych jak studium uwarunkowań i zagospodarowania

- przestrzennego .
- 2/ wspieranie inicjatyw jednostek organizacyjnych, instytucji i właścicieli obiektów zabytkowych, mających na celu pozyskiwanie środków finansowych z dostępnych źródeł, przeznaczonych na ochronę i opiekę nad zabytkami
  - 3/ zabezpieczenie środków finansowych w miarę posiadanych możliwości w budżecie powiatu
  - 4/ ustalanie zasad i kryteriów udzielania dotacji, zawierania umów, kontroli i rozliczania przyznanych dotacji
  - 5/ ścisła współpraca z jednostkami samorządowymi, Urzędem Marszałkowskim i Warmińsko-Mazurskim Konserwatorem Zabytków w zakresie m.in.: utrzymania istniejących i tworzenia nowych szlaków kulturowych oznakowania szlaków i tras turystycznych ,ścieżek edukacyjnych ,zagospodarowania innych miejsc atrakcyjnych turystycznie .
  - 6/ współpraca z organizacjami ekologicznymi w zakresie ochrony dziedzictwa przyrodniczego i ochrony środowiska.
  - 7/ ustanawianie przez starostę na wniosek Warmińsko-Mazurskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków.
  - 8/ nadawanie i cofanie ustanowienia społecznych opiekunów zabytków :prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków, wydawanie osobom fizycznym legitymacji a osobom prawnym i jednostkom organizacyjnym zaświadczeń o powierzeniu funkcji społecznego opiekuna zabytków .
  - 9/ wdrożenie i promocja obiektów zabytkowych do kompleksowej oferty turystycznej powiatu min. w formie wystaw targowych , wydawnictw adresowanych do biur podróży i instytucji zajmujących się organizowaniem ruchu turystycznego.
  - 10/ współpraca z samorządami, stowarzyszeniami oraz organizacjami pozarządowymi, instytucjami kościelnymi i organizacjami wyznaniowymi, działającymi w sektorach edukacji oraz kultury i sztuki w zakresie:
    - edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży
    - organizacji konkursów poszerzających wiedzę uczniów na temat dziedzictwa kulturowego i jego ochrony,
    - upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych powiatu ze szczególnym nastawieniem na dzieci i młodzież
    - organizacja imprez mających znaczenie dla rozwoju kultury i integracji społeczności powiatu
  - 11/ wprowadzanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej (m.in. za pomocą tablic informacyjnych, mapy zabytków ,stosownych znaków na obiekcie zabytkowym obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego powiatu po uzgodnieniu z Warmińsko – Mazurskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.
  - 12/ udostępnienie informacji o zabytkach na stronie internetowej powiatu.

12. Metody wdrażania powiatowego programu opieki nad zabytkami

1. Instrumenty prawne i instytucjonalne.

W realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty ogólne, określone w programach rządowych i wojewódzkich oraz w innych dokumentach o charakterze planistycznym i strategicznym, a także narzędzia i środki własne Powiatu Nowomiejskiego, uczestniczącego w realizacji programu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, państwowych i samorządowych instytucji kultury, jednostek samorządu terytorialnego, Kościołów i innych organizacji wyznaniowych oraz instytucji pozarządowych.

Powodzenie realizacji programu wymaga współdziałania powiatu zarówno z jednostkami samorządu położonymi na terenie powiatu, jak i organizacjami pozarządowymi zajmującymi się ochroną zabytków, spełniającymi istotną rolę w ochronie i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Ponadto należy przypominać społeczeństwu – właścicieli lub posiadaczy zabytkowych nieruchomości o przysługujących im prawach oraz ciążących na nich obowiązkach wynikających z art. 25, 26, 27 i 28 (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – Dz. U. z 2003, poz. 1568 z późn. zm.):

- wg art. 25 – zagospodarowanie na cele użytkowe zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru wymaga posiadania przez jego właściciela lub posiadacza dokumentacji konserwatorskiej, uzgodnień z wojewódzkim konserwatorem zabytków określających zastosowania materiałów i technologii oraz uzgodnień z wojewódzkim konserwatorem zabytków zagospodarowania zabytków oraz dalszego ich wykorzystania,

- wg art. 26 – w umowie sprzedaży, zamiany, darowizny lub dzierżawy zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru, stanowiącego własność Skarbu państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, przy określeniu sposobu korzystania z tego zabytku należy nałożyć, jeżeli stan zachowania zabytku tego wymaga niezbędnych prac konserwatorskich przy tym zabytku,

- art. 27 – na wniosek właściciela lub posiadacza zabytku wojewódzki konserwator zabytków określa sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonywania prac konserwatorskich,

- art. 28 – właściciel lub posiadacz zabytku znajdującego się w wojewódzkiej ewidencji zabytków zawiadamia wojewódzkiego konserwatora zabytków o uszkodzeniu, zagrożeniu zabytku, zmianie miejsca przechowywania zabytku ruchomego oraz zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

W art. 36 w/w ustawy są zawarte wymagania oraz ograniczenia, nakazy. Pozwolenia natomiast od wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga: przeprowadzenie prac konserwatorskich, badań architektonicznych, zabytków ruchomych – ich przemieszczania, pozwolenia na badania archeologiczne.

Ponadto w artykułach 31 – 33 zamieszczone SA gwarancje zachowania ochrony zabytków archeologicznych, podczas prowadzonych ewentualnie prac ziemnych, które gwarantują zachowanie ochrony dziedzictwa archeologicznego podczas ewentualnie prowadzonych prac ziemnych:

- art. 31 – obowiązek zgłoszenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym, zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne.

- art. 32 – przepis mówiący o obowiązkach w sytuacji odkrycia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest zabytkiem

- art. 33 – przepis mówiący o obowiązkach w przypadku znalezienia przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest zabytkiem archeologicznym.

2. Instrumenty finansowe.

System finansowania ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest dość skomplikowany. Najogólniej źródła finansowania tej sfery można podzielić na:

1. źródła publiczne - budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego wszystkich szczebli, środki Unii Europejskiej (programy operacyjne) inne źródła
2. źródła prywatne - środki osób fizycznych, organizacji pozarządowych stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.

Podstawowym źródłem finansowania zadań niniejszego programu będą fundusze własne, wspomagane środkami pochodzącymi od innych podmiotów merytorycznie zaangażowanych w ochronę i opiekę nad zabytkami. Będą to zarówno środki budżetowe jak i fundusze strukturalne, przy czym prace konserwatorskie przy obiektach należących do osób prywatnych, będzie wymagała zaangażowania środków prywatnych. Planowane jest również wykorzystanie funduszy unijnych, ubiegając się o dofinansowanie na realizację projektów związanych z programem opieki nad zabytkami na szkolenia, promocję, tworzenie lokalnych oraz regionalnych produktów i marek turystycznych, tworzenie miejsc pracy związanych z dziedziną kultury, turystyki i edukacji.

3. Instrumenty społeczne.

W działaniach powiatu przewidywane jest prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków, a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Powiatu Nowomiejskiego.

4. Monitoring działania programu.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, za monitorowanie realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami, odpowiada Zarząd Powiatu, który co 2 lata będzie sporządzał stosowne sprawozdanie i przedstawiał je Radzie Powiatu. Po zatwierdzeniu przez Radę Powiatu Programu opieki nad zabytkami powołany zostanie zespół, który zajmie się monitoringiem realizacji programu w zakresie rzeczowo i finansowym. Zespół ten zostanie powołany uchwałą Zarządu Powiatu.

Załącznik Nr 1 do Programu opieki nad zabytkami

Zabytki Powiatu Nowomiejskiego wpisane do rejestru zabytków.

Numer rejestracyjny	Data wpisu	Obiekt	Ulica
NOWE MIASTO LUBAWSKIE			
A - 100	24.06.1953	Kościół parafialny p.w. Św. Tomusza Apostoła wraz z wyposażeniem wnętrza	Kościelna
A - 385	13.08.1957	Układ urbanistyczny – założenie urbanistyczne Starego Miasta	
A - 1069	03. 08.1968	Ruiny kościoła i klasztoru reformatów wraz z cmentarzem przykościelnym i najbliższym otoczeniem klasztoru	
A - 387	13.08.1957	Baszta Brodnicka	19 Stycznia
A - 388	13.08.1957	Baszta Lubawska	1 Maja (ob. 3 Maja)
A - 389	13.08.1957	Gotyckie miejskie mury obronne	
A - 389	13.08.1957	Kamieniczka	19 Stycznia 005
A - 385	13.08.1957	Dom	1 Maja (ob. 3 Maja) 038
A - 4290	24.03.2004	Spichlerz (obecnie-magazyn i sklep) z otoczeniem	3 Maja 016
A - 385	13.08.1957	Dom	7 Grudnia 002
A - 390	13.08.1957	Kamieniczka	Daszyńskiego 006 (dawn. 17)
A - 4367	09.12.2005	Budynek poczty	Działyńskich 001
A - 4189	19.09.2000	Założenie i zachowane relikty klasztoru reformatów	Grunwaldzka
A - 4564	28.12.2010	Cmentarz parafialny	Grunwaldzka/ 3 Maja
A - 385	13.08.1957	Dom	Nad Drwęcą 003
A - 385	13.08.1957	Dom	Nad Drwęcą 004
A - 385	13.08.1957	Dom	Norwida 010
A - 391	15.08.1957	Dom	Norwida 003
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 001
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 002
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 003
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 017
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 052
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 011
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 015
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 009
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 046
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 044
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 036
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 040
A - 385	13.08.1957	Dom	Okólna 042
A - 3832	25.07.1995	Kościół ewangelicki (obecnie-Kino „Harmonia”)	Rynek 023

A - 4517	12.11.2008	Budynek Urzędu Miejskiego Nowe Miasto Lubawskie	Rynek 001
A - 385	13.08.1957	Dom	Waryńskiego 012
A - 385	13.08.1957	Dom	Wodna 002
A - 385	13.08.1957	Dom	Wodna 001
GMINA BISKUPIEC			
A - 1554	01.07.1984	Park Krajobrazowy	Babalice
A - 3979	08.04.1997	Park Dworski wraz z częścią dawnego podjazdu do dworu	Bielice
A - 527	22.08.1960	Pozostałości gotyckich, obronnych murów miejskich	Biskupiec
A - 75	22.08.1960	Kościół w północnej części miasta pomiędzy ulicami Szkolną i Kościelną	Biskupiec
C - 059	26.04.1969	Grodzisko wyżynne	Świniarc
A - 76	20.04.1950	Układ urbanistyczny z pozostałościami dawnej zabudowy z I poł. XVIII w., kościołem ewangelickim i murami	Biskupiec
A - 3654	31.12.1993	Kościół parafialny p.w. Św. Jana Nepomucena i Matki Boskiej Różańcowej wraz z terenem przykościelnym otoczonym murem	Kwiatowa
A - 714	19.11.1967	Dom	Piekarska
A - 3049	25.05.1990	Ratusz	Rynek
A - 713	19.11.1967	Dom	Szpitalna
A - 2268	29.09.1987	Pałac	Czachówki
A - 2956	14.12.1989	Dworek	Czachówki
A - 4020	21.11.1997	Zespół pałacowo - parkowy (z zabudową folwarczną)	Czachówki
A - 1040	29.07.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Piotra i Pawła wraz z cmentarzem przykościelnym	Lipinki
A - 17	13.07.1949	Pałac i otaczający park	Lipinki
A - 1745	20.12.1986	Pałac	Łąkorek
A - 3866	30.12.1995	Zespół pałacowo - parkowy (10 obiektów)	Łąkorek
A - 1039	29.07.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja wraz z cmentarzem przykościelnym	Łąkorz
A - 1318	11.07.1980	Wiatrak holenderski	Łąkorz
C - 045	22.02.2012	Gródek stożkowaty	Słupnica
A - 4595	11.06.2012	Chałupa wraz z otoczeniem w postaci ziemianki, przedogródka i podwórza gospodarczego	Łąkorz
A - 1590	09.09.1985	Park krajobrazowy	Osówko
A - 1598	01.10.1985	Park krajobrazowy	Ostrowite
A - 3933	28.11.1996	Zespół pałacowo - parkowy (9 obiektów)	Ostrowite
A - 581	20.12.1964	Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba Apostoła	Ostrowite

A – 4560	27.10.2010	Kościół rzymskokatolicki parafialny p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego	Piotrowice
A – 691	19.11.1967	Dwór z parkiem	Piotrowice
A – 1553	01.07.1984	Park krajobrazowy	Sędzice
A – 1067	02.08.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Mikołaja wraz z cmentarzem przykościelnym	Szwarcenowo
A -1589	09.09.1985	Park krajobrazowy	Wardęgowo (obręb Osetno)
A – 945	07.06.1968	Kaplica Niepokalanego Serca MP – Sanktuarium MB Wardęgowskiej z najbliższym otoczeniem w promieniu 50-100 m.	Wardęgowo (obręb Osetno)
A – 946	07.06.1968	Dwór wraz z najbliższym otoczeniem w promieniu 100 m.	Wardęgowo (obręb Osetno)
GMINA GRODZICZNO			
A – 1078	05.08.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Marcina wraz z cmentarzem przykościelnym	Boleszyn
C - 103	27.07.1949	Grodzisko	Trzcina
A – 1079	05.08.1968	Kaplica p. w. Św. Huberta	Boleszyn
A – 1077	04.08.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Piotra i Pawła wraz z cmentarzem przykościelnym	Grodziczno
A – 2830	15.06.1989	Zespół pałacowo – parkowy	Jakubkowo
A – 3640	03.12.1993	Park dworski (fragment)	Jakubkowo
A – 1744	20.12.1986	Spichlerz	Montowo
A – 3944	06.01.1997	Zespół dworsko – parkowy	Montowo
GMINA KURZĘTNIK			
A – 1082	05.08.1968	Kostnica wraz z cmentarzem przykościelnym	Brzozie Lubawskie
A – 532	16.09.1960	Założenie urbanistyczne miasta Kurzętnika	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 043)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 041)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 051)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 052)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 053)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 054)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 061)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 063)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 047)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 070)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 096)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 098)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 064)	Kurzętnik
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 065)	Kurzętnik
A – 533	16.09.1960	Kościół parafialny p.w. Św. Marii Magdaleny wraz z wyposażeniem wnętrza	Kurzętnik

brak	16. 09.1960	Zamek biskupów chełmińskich (ruina)	Kurzętnik – Góra Zamkowa
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 002)	Kurzętnik, ul. Hunta
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 004)	Kurzętnik, ul. Hunta
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 006)	Kurzętnik, ul. Hunta
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 010)	Kurzętnik, ul. Hunta
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 012)	Kurzętnik, ul. Hunta
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 014)	Kurzętnik, ul. Hunta
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 005)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 003)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 007)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 006)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 024)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 004)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 016)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 008)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 009)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 010)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 011)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 012)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 013)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 028)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 014)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 029)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 017)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 025)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 019)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 020)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 023)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 532	16.09.1960	Budynek mieszkalny (nr 018)	Kurzętnik, ul. Rynek
A – 1072	03.08.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Jakuba wraz z cmentarzem przykościelnym	Mikołajki
C - 062	26.04.1969	Grodzisko	Nielbark
A – 4576	11.08.2011	Budynek d. plebanii ewangelickiej w Szafarni (ob. budynek mieszkalny Szafarnia 10) oraz aleję	Szafarnia 10
GMINA NOWE MIASTO LUBAWSKIE			
A – 1084	05.08.1968	Kuźnia	Bratian
A – 1088	06.08.1968	Dom (dawny dwór)	Bratian
C - 061	26.04.1969	Grodzisko	Nowy Dwór Bratiański
C - 088	30.12.1969	Grodzisko	Radomno
A – 4256	27.06.2003	Młyn (z częściowo zachowanym oryginalnym wyposażeniem) wraz z układem hydrotechnicznym i bezpośrednim otoczeniem budynku	Bratian
A – 552	18.07.1961	Zamek (fragmenty)	Bratian
A – 4494	23.01.2008	Kościół filialny p.w. Kazimierza Królewicza	Gryźliny
A – 4567	20.04.2011	Zespół dworsko – parkowo –	Gwiżdżyny

		folwarczny, w tym dwór, park, bud. gosp.: gorzelnia, spichlerz – stajnia, brama wraz z otoczeniem	
A – 3941	21.12.1996	Park dworski	Jamielnik
A – 3848	25.10.1995	Kościół parafialny p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z cmentarzem przykościelnym	Radomno
A – 1064	02.08.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Bartłomieja wraz z cmentarzem przykościelnym	Skarlin
A - 1065	02.08.1968	Kościół parafialny p.w. Św. Michała Archanioła wraz z cmentarzem przykościelnym	Tylice